

יתרו

ו"ל בפשטות, שפרש"י זה בא בהמשך לפירושו בתחילת הענין: על „כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל“ פרש"י „לבית יעקב, אלו הנשים תאמר להן ב- לשון רכה. ותגיד לבני ישראל, עונשין ודקדוקין פרש לזכרים, דברים הקשין כ- גידין, ונמצא שבאופן מסירת דברי השם ה' חילוק עיקרי בין אנשים לנשים, של- אנשים ה' צריך לפרש העונשין והדק- דוקין, ואילו לנשים לא פירש העונשין אלא דיבר בלשון רכה.

ועפ"ז הוה אמינא, שדברי ה' כאן נאמ- רו למשה רק באופן כללי, ואח"כ בעת מסירת הדברים לבנ"י היו חילוקים, ש- לאנשים הוסיף בפירוש העונשין והדק- דוקין (כדי שיהיו הדברים קשים), ולנשים פחת מהם כדי לקיים הציווי ד, תאמר להן (לנשים) בלשון רכה" – וקמ"ל הכתוב „אלה הדברים“, „לא פחות ולא יותר“, שדברי ה' נאמרו כאן באופן שלא ה' צריך משה להוסיף עליהם.

ב. אלא שעדיין אין הענין מיושב ל- גמרי, כי ענין ה„דקדוקין“ שייך רק בציווי מפורט, ובפסוקים אלה לא נאמר אלא זי- רוז כללי „אם שמוע תשמעו בקולי ושמר- תם את בריתי“: וכן לא נתפרשו שום עונ- שין על העדר קיום התורה, כ"א רק דברי

א. „כה תאמר לבית יעקב גו' אתם ראי אתם גו' ועתה אם שמוע תשמעו בקולי גו' ואתם תהיו לי וגו' אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל“. ובפרש"י על התי- בותי „אלה הדברים“ כ' „לא פחות ולא יותר“.

והקשו במפרשים, למה תיסק אדעתין שמשה רבינו יפחות או יוסיף על דברי ה' עד שהוזקק לאזהרה מיוחדת „אלה ה- דברים אשר תדבר אל בני ישראל – לא פחות ולא יותר“? ואם יש צורך בכך, למה לא מצינו כן בציוויים אחרים?

בגור ארי" תי, „דס"ד שמשא יהי מ- פתה אותם מעצמו, לא שיוסיף על דבר ה' רק יהי מוסיף עליהם דברי ריטוי מעצמו ויאמר להם שאלו דברי עצמו, גם זה אסור, וטעמא דמילתא שלא יאמרו אח"כ כי נתפתו יותר מדי לקבל התורה“.

אבל פירוש זה מיישב רק הצורך ב- אזהרה שלא יוסיף („לא יותר“), ועדיין קשה אמאי הוזקק לאזהרה ד„לא פחות“, דכי יש ס"ד שמשא רבינו לא ימסור לבנ"י דברי השם במילואם?

(1) פרשתנו יט, ג.

(2) שם, ו.

(3) להעיר מרש"י וראו (ו, ב) „פעם אחת כו' ואהרן אחיך ימליצנו ויטעימנו כו'“. אבל (א) שם איירי בשליחות לפרעה (וראה בארוכה לקו"ש חט"ז ע' 73 ואילך), ולא מצינו כן בציוויים לישראל (שכפ' בא כו'). וראה רש"י שמות ד, טז. (ב) ג"ז אזהרה רק שלא יוסיף, ולא שלא יפחות.

(4) וכ"ה בדבך טוב (בהגהה). והאיל משה (באר היטב). וראה רע"ב לפרש"י כאן. אה"ח כאן. ועוד.

(5) ברע"ב כאן, „וגם לא תפחות מהם שמא ית- יראו מעונש ויבואו לקבל המצות מיראה“ (וראה גם אה"ח שם). אבל זהו רק טעם שלא יפחות, ועצ"ע

מהי הס"ד שמשא יפחות מדברי ה' עד שצריך להזהירו ע"י.

ומה שתי' במשכיל לדוד ובאר בשדה על פרש"י, שהי' חושש שבנ"י לא יבינו הדברים כראוי (ע"ש), צ"ע, דלאחרי שהקב"ה ציווה לו בפירוש למסור הדברים, איך יעלה על דעתו שלא לקיים ציווי ה' (לו יהא אפילו שיש חשש כו')?

(6) יט, ג.

מתורץ מ"ש רש"י, "עונשין ודקדוקין פרש לזכרים" (כנ"ל), דהרי אין בכתובים אלה שום עונשין ודקדוקין, וכיון שמשם הוזהר "לא פחות ולא יותר", איך ה' יכול לפרש העונשין והדקדוקין?

ג. גם צ"ע: לאחר הפסוקים הנ"ל מ- סופרי, "ויבא משה ויקרא לזקני העם וישם לפניהם את כל הדברים האלה אשר צוהו ה'", ולכאורה תמוה¹⁰, הרי משה נצטווה "כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל" וכפרש"י שהי' צריך לדבר אל הנשים תחילה בלשון רכה, ואח"כ אל האנשים "דברים הקשין כגידין" – וא"כ איך נת- קיים ציווי ה' בקריאת זקני ישראל ושימת דברי השם לפניהם?

במכילתא שם איתא, "מגיד שמשא חלק כבוד לזקנים", ובפשטות כוונת המכילתא לתרץ קושיא זו [וכמבואר במפרשים¹¹ שלפי המכילתא אין הכוונה שמשא מסר להם דברי השם, אלא שדיבר לנשים ול- אנשים¹² בנוכחות הזקנים¹³, כדי לחלוק להם כבוד, וזהו דיוק לשון הכתוב, "וישם לפניהם את כל הדברים גוי", ולא נאמר שדיבר אליהם].

אבל בפרש"י סתם ולא פירש כלום¹⁴,

ריצוי ושכר על שמירת התורה, "והייתם לי סגולה גוי ממלכת כהנים גוי" (כפרש"י ד"ממלכת כהנים" היינו "שרים").

ועכצ"ל דמ"ש רש"י על "ותגיד לבני ישראל", "עונשין ודקדוקין פרש לזכרים", היינו שמשא ה' צריך לפרט ולפרש אותם אף שלא נתפרשו בדברי השם כאן – ותמוה איך מתאים זה עם פרש"י על "אלה הדברים" – "לא פחות ולא יותר", שאין לו למשה להוסיף כלום על דברי ה' (אפילו לא בתור "דברי עצמו" כנ"ל)?

יש מפרשים¹⁵ המחלקים הכתובים, "ש- לנשים אמר אתם ראיתם אשר עשיתי ל- מצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים וגוי" וכל זה לשון רכה עד כי לי כל הארץ, ואח"כ חזר פניו לזכרים ואמר להם ואתם תהיו לי ממלכת כהנים, פירוש ככהנים משרתים לפני ה' כל היום וגוי קדוש פרושים מעריות ומכל עבירות¹⁶ [ועפ"ז מבארים מ"ש, "אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל", ש"אלה הדברים האחר- נים שהם ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש תדבר אל בני ישראל (האנשים)].

אבל פירוש זה קשה ליישבו בפרש"י (פשוטו של מקרא), שמלבד זאת שלפי פשוטו מ"ש, "אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל" הכוונה לכל ישראל, הן אנ- שים והן נשים [והרי לפרש"י כוונת הכתוב "אלה הדברים גוי" היא להזהיר, "לא פחות ולא יותר" – ולא שדיבורים אלה האחר- נים הם רק לאנשים. ועוד, לפירושה הרי האזהרה ד"לא פחות ולא יותר" היא רק בנוגע לאנשים!], ועוד זאת, שלפי פרש"י פירוש "ממלכת כהנים" כאן אינו "משר- תים" אלא "שרים" (כנ"ל) – הרי עדיין לא

(9) יט, ז.

(10) וכן הקשה במלאכת הקודש על פרש"י (ומפרש (ע"פ הילקוט) ש"זקני ישראל" כולל גם הזקנות. וצ"ע לפרש כן בפרש"י). וראה עץ הדעת טוב (להרח"ו) פרשתנו שם. משכיל לדוד כאן (יט, ז).

(11) פי' מרכבת המשנה על המכילתא.

(12) והרי בפסוק שלאח"י (יט, ח) מפורש "ויענו כל העם גוי", וא"כ גם הם שמעו הדברים (אף שלא נתפרש בקרא ממי שמעו).

(13) וברמב"ן שם פי' להיפך, שדיבר לזקנים כמעמד כל העדה. ע"ש.

(14) להעיר מפרש"י משפטים כד, טז (ד"ה ויקרא).

(7) תולדות יצחק. אמרי שפר. הואיל משה (באר היטב). מלאכת הקודש. – וראה חתם סופר ע"ת פרשתנו כאן (ע"ד הדרוש).
(8) ל' התולדות יצחק.

ישראל, להדגיש שבדיבורים אלה אין חילוק דנשים ואנשים¹⁶].

ה. ויש להביא רא' שזוהי כוונת רש"י בפירוש כתובים אלה:

במכילתא על "כה תאמר" איתא: "כה בלשון הקודש, כה כסדר הזה, כה כענין הזה, כה שלא תפחות ולא תוסיף" [ובסיום הענין על "אלה הדברים" מפרש "שלא תפחות ולא תוסיף", "אשר תדבר אל בני ישראל, כסדר הזה"].

ורש"י משנה מלשון המכילתא, דעל "כה תאמר" מפרש "בלשון הזה וכסדר הזה", היינו (א) רש"י לא כ' "בלשון הקודש" אלא "בלשון הזה"¹⁷, (ב) השמיט "כ' ענין הזה .. שלא תפחות ולא תוסיף".

והנה בטעם השמטת רש"י "שלא תפחות ולא תוסיף", לכאורה הטעם, כי ענין זה נלמד מסיום הענין, "אלה הדברים", ותרתי למה ליי, ולכן פ' ש"כ, "כה תאמר" מלמד רק על "בלשון הזה וכסדר הזה", ואלה הדברים" מלמד "לא פחות ולא יותר". אבל עדיין צריך ביאור, שהרי הלימוד מ"כה תאמר" הוא מזה שהלשון "כה" מורה על הדיק, וא"כ מהיכי תיתי לומר שהדיק ד"כ, "כה תאמר" אינו כולל הענין ד"לא פחות ולא יותר" עד שהוזקק הכתוב ל"הוסיף עוד פעם, "אלה הדברים"?

וע"פ הנ"ל (סעיף ד) אתי בפשטות.

¹⁶ ועפ"י י"ל שמשא לא דיבר בעצמו לכל ישראל, אלא נמסר להן ע"י הזקנים (ראה לעיל הערה 12, 13). וראה לעיל שמות ג, טו. שם ד, כט' לא. ולהעיר מרש"י תשא לד, לב.

¹⁷ במשכיל לדוד ובאר בשדה על פרש"י מפרשים שגם כוונת רש"י היא ל"לשון הקודש". אבל מזה ששינה רש"י מלשון המכילתא לכאורה לא משמע כן.

¹⁸ ראה גם ס' זכרון על פרש"י כאן (יט, ו). וראה גם מרכבת המשנה על המכילתא שם.

ופשיטא שאין לומר שרש"י סומך שהלומד מקרא יבין כ"ז מעצמו, ועכצ"ל שלשיטת רש"י קושיא מעיקרא ליתא.

ד. ולחומר הענין נ"ל (אף שדוחק קצת) דמ"ש "כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל" לא קאי על הכתובים ד' לקמן, אלא זוהי הוראה כללית למשה רבינו השייכת לכל התורה כולה¹⁸, והיינו, דראשית דברי השם אל משה בעלייתו ב' פעם הראשונה להר בשביל קבלת התורה היתה הוראה כללית, לכל הזמנים, שאופן מסירת דברי תורה לבני הוא, שלנשים מדברים בלשון רכה ולאנשים "דברים הקשין כגידין".

והנה בנוגע לכל התורה כולה אין צ"ל הזהירות ד"לא פחות ולא יותר", שהרי בודאי פירש משה ולימד לבני ישראל את דברי השם בביאור כ', ובזה גופא יש חי' לוק בין אנשים ונשים, דלנשים אין להד' גיש העונשים והדקדוקין אלא לדבר ב' לשון רכה, ולאנשים יש לפרש (גם אם לא נתפרשו בדברי השם) עונשין ודקדוקין.

וא"כ אמר הקב"ה את הדברים הרא' שונים שיש למסור לבני – "אתם ראייתם גו' ועתה אם שמעו גו' ואתם תהיו ל' גו'", ובסיום הוסיף, "אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל", להזהיר, דאע"פ שבנוגע לתורה בכלל צריך משה להוסיף ביאור ופירוש, ולפעמים יש צורך לקצר (כנ"ל) – הנה בנדו"ד, ג' כתובים אלה, עליו למסור הדברים באופן ד"לא פחות ולא יותר".

[ויש לומר שזהו גם מה שמסיים "אשר תדבר אל בני ישראל", שהכוונה לכל

¹⁵ ראה עד"ז במרכבת המשנה על המכילתא שם (אבל ראה לקמן בפנים סעיף ה החילוק בין לשון רש"י ולשון המכילתא). ובחוקוני כאן משמע לכאורה, שכן נקט בפרש"י.

דכיון ש"כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל" קאי על כל התורה כולה, הרי אין מקום לומר שמשנה אינו יכול להוסיף ביאור ופירוש, דאדרבה, זהו תפקידו של משה, לפרש את התורה לבני ישראל [ובפשטות הי' מבאר דברי השם גם כלשונות אחרות (אם הי' צורך בכך), לאו דוקא בלשון הקודש¹⁹] – ולכן מפרש רש"י דהכוונה בהדיק ד"כה תאמר" היא בענין המפורש בכתוב כאן, הסדר ד- מסירת דברי תורה לנשים ולאנשים,

שצ"ל²⁰ (א) "בלשון הזה" (לשון רכה ל- נשים ודברים קשים כגידיו לאנשים), (ב) "וכסדר הזה" – נשים קודם לאנשים²¹.

אבל אח"כ, בפסוק "אלה הדברים", דקאי על ג' כתובים אלה, מלמדנו ייתור הכתוב דשאני דיבורים אלה מכל התורה כולה, שמשנה צריך למסור הדברים האלה כמו שהם, "לא פחות ולא יותר".

(משיחות ש"פ יתרו וש"פ משפטים תשמ"א)

(20) וכמו שפי' באמרי שפר שם. הואיל משה.

וראה שפי". ועוד.

(21) בבאר יצחק על פרש"י כאן פי' שלא ישנה מסדר הכתובים. וצע"ג מהי הס"ד שמשנה ישנה את הסדר ששמע מפי ה' (משא"כ בנוגע להסדר דנשים ואנשים, הרי לולא הדיק ד"כה", יש מקום לומר שבדוקא צריך להקדים האנשים. וכפי שהאריכו במפרשים מה טעם הקדים נשים לאנשים).

(19) והרי אח"כ גם נצטווה לפרש התורה בשב-עים לשון (רש"י דברים א, ה). ולכאורה גם לפני כן הי' מבאר דברי תורה (אם הי' צורך בכך) בשאר לשונות. וכ"כ בבאר בשדה בפרש"י פרשתנו כאן. – וראה לעיל ע' 38 הערה 9, שם (ע' 39) הערה 24. וש"נ.

יתרו ב

ואם כ', „שראוי לו לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה ולא יהי נבל ומתנכר וכפי טובה שזו מדה רעה ומאוסה בתכלית לפני אלקים ואנשים, ושיחזק אל לבו כי האב והאם הם סיבת היותו בעולם ועל כן באמת ראוי לו לעשות להם כל כבוד וכל תועלת שיוכל כי הם הביאוהו לעולם, גם יגעו בו כמה יגיעות בקטנותו, וכשיקבל זאת המדה בנפשו יעלה ממנה להכיר טובת האל ברוך הוא שהוא סיבתו וסיבת כל אבותיו עד אדה"ר ושהוציאו לאור העולם וסיפק צרכו כל ימיו והעמידו על מתכונתו ושלימות אבריו, ונתן בו נפש יודעת ומושכלת שלולי הנפש שחננו האל יהי כסוס כפרד אין הבין, ויערוך במחשבתו כמה וכמה ראוי לו להזהר בעבודתו ית"ש".

ולהעיר שלפי דברי החינוך מבואר (רק) שיש שייכות בין כיבוד או"א ל-כבוד האל, כי ע"י קביעת הכרת ה' טובה של אביו שהולידו, יעלה ממנה להכיר טובות האל ברוך הוא; אבל

א. כתב הרמב"ן בפירושו עה"ת ד' „עשרת הדברות חמשה בכבוד הבורא וחמשה לטובת האדם, כי כבד את אביך כבוד האל כי לכבוד הבורא צוה לכבד האב המשתתף ביצירה; ונשאר חמשה ל-אדם בצרכו וטובתו". ומובן מדבריו, ש-כיבוד אב ואם הוא גם בכלל דברים ש-בין אדם למקום, שלכן מקומו בעשה"ד הוא בחמשת הדברות הראשונות שכולם ענינים שבין אדם למקום, לפי שזהו (כבוד האל) העיקרי משא"כ כבוד האב והאם.

ובחינוך בשרשי המצוה דכיבוד אב

(1) פרשתנו כ, יג.

(2) וכ"כ בפסוק שלפנ"ז (יב), נעתק בהערה 4. ובראב"ע שבהערה הבאה.

(3) ועד"ז הוא בראב"ע פרשתנו (כ, א) בהקדמה לעשרת הדברות: בדבור החמישי כתוב השם כי האבות משתפים עמו ביצירתו ואם לא יכבדם כאילו אינו מכבד השם (ואולי דברי הרמב"ן כאן הוא מ' דברי הראב"ע הנ"ל שם). ובכמה מקומות דחמשת הדברות הראשונות הן בין אדם למקום – ראה אברבנאל שם בסופו. של"ה כנס' שבועות (קצ, ריש ע"ב). ועוד.

(4) צע"ק מ"ש בפסוק שלפנ"ז „הנה השלים כל מה שאנו חייבין בדברי הבורא בעצמו ובכבודו וחזר לצוות אותנו בעניני הנבראים והתחיל מן האב שהוא לתולדותיו כענין בורא משתתף ביצירה כי השם אבינו הראשון והמוליד אבינו האחרון ולכן אמר במשנה תורה (ראה ואתחנן ה, טז) כאשר צויתך בכבודי כן אנכי מצוך בכבוד המשתתף עמי ביצירתך". ולהעיר מאברבנאל כאן (ד"ה כבד בתחלתו): וכבר יראה ממנו שהוא מהדברים שבין אדם לחבירו וכן הוא דעת הרמב"ן כי הוא בכבוד ההורים שהם היותר אוהבים מכל שאר החברים. וראה לקמן סעיף ה'.

(5) מצוה לג. וראה גם כלי יקר פרשתנו עה"פ (כ, יב).

(6) ראה גם תוס' (הדר זקנים) עה"פ.

(7) וראה אברבנאל באופן אחר: יסוד המצוה הזאת הוא כדי שתהי' קבלת ההורים חשובה בעיני האדם ויאמין בה ויסמוך עלי' כו' ולהיות כח הדבור הזה להאמין בקבלת הראשונים שהוא עיקר כולל בתורה ולא יצויר מציאותו בלתי לכן ה' הדבור הזה מכלל הדבורים ה' האלקיים אשר בלוח האחד, ולא ה' מהדבורים האנושיים שהיו בלוח השני.

(8) ולהעיר שהאב יכול למחול על כבודו (קידו-שין לב, א). ובשו"ת הרשב"א ח"א סי"ח דזה שהאב שמחל על כבודו כבודו מחול הוא הטעם שאין